

УДК 007:304:070

“BIULETYN POLSKO-UKRAIŃSKI” (1932–1938) ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СПРОБИ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ПОРОЗУМІННЯ

Тетяна Бурдега, Степан Кость

Львівський національний університет імені Івана Франка,
бул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна, e-mail: journft@franko.lviv.ua

Проаналізовано тематику публікацій “Biuletyn Polsko-Ukraiński”, функціонування якого було спробою польсько-українського порозуміння. На думку авторів, нормалізація польсько-українських стосунків дала деякі позитивні результати, але спробу нормалізації цих стосунків змарнувала насамперед польська сторона. Радикальні українські політичні сили (ОУН) виступили проти нормалізації, наприкінці 1938 року і керівництво УНДО оголосило політику нормалізації недійсною.

Ключові слова: історія України, історія Польщі, “нормалізація”, польсько-українські стосунки у 30-х роках ХХ ст.

Історія складних, суперечливих, трагічних українсько-польських стосунків налічує вже приблизно тисячу років. Предмет дослідження цієї статті стосується міжвоєнної доби ХХ ст. Ці роки теж не були сприятливими для нормалізації українсько-польських стосунків (йдеться про українське суспільство у Східній Галичині, що від березня 1923 року входила до складу Польщі, а фактично від того часу, коли УГА в червні 1919 року під натиском польської армії переправилася через р. Збруч). Нині, на нашу думку, є всі передумови для спокійного і розважливого осмислення як означеного періоду, так і будь-якого іншого періоду історії тривалих українсько-польських стосунків. Українські історики, які вивчали цей період, майже однотайні в тому, що польська влада діяла так, начебто західноукраїнські землі були повністю польськими й ігнорувала національні інтереси українців.

Але ми не повинні забувати про федералістську концепцію Ю. Пілсудського, про його “прометейську ідею”, про те, що він був проти підписання Ризького договору (1921), що він, за спогадами наближених до нього людей, любив Україну. Щоправда, реалії політичного життя, умови і вимоги політичної доцільності і користі в близькій перспективі переважили далекосяжні історичні перспективи візій та ідей найвидатнішого польського політика ХХ ст. Трагічна іронія (парадокс, якщо не трагічна іронія) історії взаємин двох народів виявилася в тому, що саме за часів санації (період від травневого перевороту 1926 року і повернення до влади Ю.Пілсудського і аж до його смерті) українсько-польські взаємини загострилися.

Мету цієї статті ми вбачаємо в тому, щоб з'ясувати роль часопису “Biuletyn Polsko-Ukraiński” в спробі нормалізації польсько-українських стосунків.

Як відомо, серед інших ухвал Версальського договору, що його ратифікував сейм, Польща і решта новоутворених держав мусили підтримати т.зв. трактат про меншини, що гарантував цим національним меншинам захист.

Г.Дильонгова, сучасний польський історик, зазначає: “Відроджена польська держава охоплювала 388,4 тис. км² і налічувала 27 млн населення (згідно з переписом 1921 р.). 1938 р. територія збільшена Заольжям (Цешинською Сілезією) мала 389,7 тис. км² і 35 млн чол. Національні меншини становили бл. 31% населення. Найчисленнішою групою були українці (бл. 14%), на другому місці євреї — бл. 9%. Кілька відсотків припадало на білорусів і німців, менше 1% складали росіяни, литовці і чехи. Українці, білоруси і литовці населяли схід держави і там становили переважну більшість населення на селі, німці були зосереджені на заході, чехи і словаки — на півдні” [1, с.114-115]. Отже, за кількістю населення Польща була серед найбільших держав Європи. Якщо зважити на такі відомі національні риси польського народу як патріотизм і войовничість, то, за умови успішного економічного розвитку і внутрішньої політичної стабільності. Польща могла стати першорядним гравцем на міжнародній арені, а за умови надійного союзу з іншими державами — впливати на долю Європи. Цього не сталося. Протягом міжвоєнного двадцятиріччя не вдалося розв'язати навіть національного питання, того, що Польща мала зробити згідно зі своїми міжнародними зобов'язаннями.

Спробуємо хоч би коротко з'ясувати концепції основних польських політичних партій у розв'язанні національного питання. Зрозуміло, що ці концепції перебували в теоретичному і політичному просторі, який формували чи творили дві ідеї — ідея інкорпорації Р.Дмовського й ідея консолідації Ю.Пілсудського.

Аналіз ідейної спадщини національних демократів (Narodowa Demokracja) та їхнього ідеолога і лідера Р.Дмовського засвідчує, що партія ще перед Першою світовою війною не зауважувала державницьких прагнень українців і не зважала на них. Зрештою, всі знали образливий для українців вислів Р.Дмовського — “українці — то лише поганий сорт поляків”.

Після того, як Польща відновила свою державність, національні демократи визнали перебіг подій на східних землях як пряму загрозу цілісності держави. Назагал, на думку польської дослідниці Е.Май, в 20-х роках у середовищі “ендеків” домінувала концепція національно-культурницької асиміляції; (хоча щодо українців була спроба диференціювати ставлення до них так: 1) визнання їх як групи, що прагне стати нацією, 2) визнання їх як збунтованих проти Польщі братів і 3) визнання їх як “руської (української) вітки” польського народу) [4, с. 40-41, с. 35-58,]. Проте “ендеки” все ж керувалися в основному твердженням Р.Дмовського про споконвічні антагонізми між націями і категорією “святого національного егоїзму”, якою він часто послуговувався.

Щодо християнських демократів (Chrześcijańska Demokracja). Як стверджує Б.Павловський, засадничі програмні думки цієї партії полягали у прагненні до асиміляції і антисемітизму [4, с. 59]. Як і “ендеки”, християнські демократи проголошували вищість польських національних інтересів, хоча й на відміну від них, уникали категоричних оцінок.

Польські консерватори (Chrześcijańskio-Narodowe Stronnictwo Rolnicze, Stronnictwo Prawicy Narodowej) у міжвоєнну добу були занадто слабкими, щоб впливати на ситуацію меншин [4, с. 83]. Вони вважали, що в Польщі нема українського народу, а є лише русини, які тяжіють до Речі Посполитої, а український рух викликаний зовнішніми чинниками і спирається лише на інтелігенцію; вони виступали проти надання українцям автономії в умовах, коли українці виступають за ідею незалежності Західної України. У другій половині 30-х років у публіцистиці консерваторів почала домінувати концепція угоди із українцями. Була й ідея федерації Польщі з Наддніпрянською Україною (навіть створення незалежної України коштом Росії) і (чи) надання автономії Східній Галичині за умови лояльності українців щодо польської держави. Молодіжне крило консерваторів (публіцисти журналу “Bunt Młodych”) йшло ще далі. Його концепція передбачала, що в інтересах Речі Посполитої необхідним є крах Росії і створення української держави, яка повинна утворити федерацію із Польщею.

Польські “людовці” (Polske Stronnictwo Ludowe “Wyzwolenie”, Polske Stronnictwo “Piast”) спиралися на селянський електорат. Перші ставилися до слов’янських меншин доброзичливо, але другі — неохоче. У 30-х роках, коли політичні реалії змусили відмовитися від федералістських концепцій, політики і теоретики “людовців” робили акцент на потребі реалізації суспільних реформ на “східних кресах” і особливо в сільському господарстві, на перебудові суспільної свідомості і прагненні до унії слов’янських держав [4, с.112-113].

Щодо ставлення польських соціалістів (Polska Partija Socjalistyczna) до національного питання. Ст. Міхаловський зазначає, що вони проголошували право кожного народу на власну державу, право народів, їх окремих частин чи навіть зацікавленої частини населення самостійно розв’язати проблему державної приналежності; вони не відмовляли жодній національній меншині ні в громадянських правах, ані в праві на збереження своєї національної ідентичності. Так, польські соціалісти підкреслювали право українців і білорусів на власну державу, щодо них вони опрацювали досить цілісну концепцію національної політики, виражену в проекті територіальної автономії. Реальний уклад політичних сил у міжвоєнній Польщі не дав змоги соціалістам реалізувати цю концепцію [4, с.141-142].

Звичайно, найцікавіше — це ставлення до національного питання табору прихильників Ю.Піلسудського. Зрозуміло, що їхні погляди не могли суттєво відрізнятись від поглядів вождя — Ю. Пілсудського. Незважаючи на поразки в розв’язанні національного питання 1918-1922 років, пілсудчики вірили, що заперечення польської державності з боку національних меншин тимчасове, що це не може тривати довго [4, с.147]. Українське питання мало для Ю. Пілсудського і пілсудчиків дві грані: проблема України як незалежної держави і проблема українців у Польщі як національної меншини. На відмінну від Р. Дмовського Ю. Пілсудський вважав, що потрібно допровадити до геополітичної перебудови Центрально-Східної Європи. Це було для нього неминучою умовою становлення і зміцнення відродженої Польщі. Для цього потрібно було відірвати від Росії не тільки Україну, але й поневолені народи Прибалтики і Кавказу. В об’єднанні цих народів він вбачав велике історичне завдання Польщі, і вона повинна була зібрати усі свої сили, аби використати п’ять хвилин, які були в неї у розпорядженні, — так висловився Ю. Пілсудський в одному зі своїх інтерв’ю.

Цікавий факт: антисанацийні опозиціонери називали багатьох пілсудчиків українофілами. У січні 1926 року Т.Голувко створив у Парижі організацію “Прометей”, що координувала т.зв. прометейську акцію, мета якої полягала в тому, щоб відірвати від СРСР територію із неросійським населенням і створити там демократичні держави. Як відомо, пілсудчики опікувалися тими структурами, що представляли “Прометей” в країні це: Клуб Прометея, Український науковий інститут, Польсько-українське Товариство, Східний інститут, журнал “Biuletyn Polsko-Ukraiński”. Крім цього, санацийний уряд всіляко допомагав українським емігрантам.

Треба зазначити, що коли Ю.Пілсудський стверджував необхідність незалежної України, то він думав насамперед про державні інтереси Польщі. Він провадив реалістичну політику, але, вихований в дусі романтизму, дотримувався погляду, що і в політиці є вартості, які не мають своєї ціни — це незалежність, національна гідність. Зрештою, це ті риси, які притаманні польському національному характерові.

Після повернення до влади у травні 1926 року Ю.Пілсудський продовжував зміцнювати державність Польщі, спираючись на систему вартостей, опорами якої були, як зазначив В.Парух, примат держави, солідаристська концепція державного народу і віра в історичну місію маршалка Ю.Пілсудського [4, с.146]. Визначальною стала політика консолідації держави, що в теоретичному контексті є річчю зрозумілою, але в принципі це провадило до асиміляції національних меншин. Зрештою, Ю. Пілсудський в роки санації знехтував й іншими важливими проблемами, а йдеться як про соціальні проблеми, так і про демократичні вартості.

Відомий український публіцист І. Кедрин у статті під промовистою назвою “Не лякайте нас поляками!” (ч. 4 “Сучасності” за 1990 р.) зазначав, що між двома світовими війнами у Польщі панували політичні думки Р. Дмовського і Ст. Грабського, грабара українського шкільництва. Деяко раніше, в іншій статті (“Актуальна проблема: Польща й Україна” у ч. 2 “Сучасності” за 1984 р.) він писав про “злочинну й винятково ідіотську польську урядову політику національної асиміляції 1919-1939 рр.”. На помилки польських урядів у національному питанні (і до травневого перевороту 1926 року і в подальший період) вказує і Г. Дильонгова у згадуваній уже праці “Історія Польщі 1795-1990”.

Двадцять років завершилися трагічно: влітку 1930 року новостворена ОУН почала саботажні акції проти польських колоністів і землевласників. Польська влада відповіла “пацифікацією”. Усі ці події набули широкого міжнародного резонансу, особливо “пацифікація”, бо українські політичні лідери звернулися зі скаргою до Ліги Націй. Згодом бойовики ОУН організували кілька замахів на тих польських діячів, які брали участь у репресіях проти українців. Несподіваним було вбивство Т. Голувка (серпень 1931 року), відомого політичного діяча, який був прихильником польсько-українського порозуміння.

Згадуваний уже І. Кедрин, свідок тих подій, у своїх спогадах “Життя. Події. Люди” зазначав, що спроби порозуміння були й раніше. З польського боку були політичні діячі й публіцисти, які бачили неспроможність урядової політики в національному питанні і розуміли, що така політика стає однією із найсерйозніших проблем (Т. Голувко, Л.Василевський, В. Бончковський, М. і Кс. Прушинські та ін.). Були й серед українського політикуму діячі, що виступали за порозуміння і були готові обмежити українські державницькі прагнення

автономії у складі Польщі (О. Назарук, С. Томашівський, В. Бачинський, М. Галушинський, О. Луцький, В. Мудрий, В. Целевич).

У таких умовах (авторитарний режим санації, тобто, маршала Ю. Пілсудського, економічна криза, нищення українського шкільництва, активна терористична і експропріаційна діяльність ОУН) 1932 року у Варшаві за підтримки польського уряду почав виходити часопис “*Biuletyn Polsko-Ukraiński*”.

Цей часопис не можна зарахувати до структури української преси, тому українські історики преси не досліджували його і не досліджують, хоча, на нашу думку, він посідав помітне місце у розвитку українсько-польських стосунків.

У вступному слові до першого числа нового видання, яке появилось у вересні 1932 року, головний редактор і видавець В. Бончковський (до речі, український науковець) писав, що “польська преса порушує українську справу доволі фрагментарно, почерпує відомості з третіх рук, не вдається до першоджерела... Українська преса, ретельно не вивчивши суті тих стосунків, ... схильна висвітлювати лише негативні сторони... Тому “*Biuletyn Polsko-Ukraiński*” має на меті виправити ці недоліки, прагне показати позитивне ставлення Польщі до України. Відтак не замикається лише на прикрих непорозуміннях між ними, а, опираючись на факти, стверджує, що Україні і Польщі належить діяти” (1932. — Ч. 1. — С. 1).

Подальші дії уряду Польщі та часом агресивні відповіді на них української спільноти і зокрема націоналістичного руху не залишилися без уваги часопису, який з 1933 року став тижневиком, тому так чи інакше автори статей просто змушені були констатувати продовження давніх непорозумінь. Так, у цьому ж числі було опубліковано статтю з нагоди вбивства Тадеуша Голувка — одного із ініціаторів польсько-українського компромісу. Автор статті щиро вірив, що рукою, котра тримала револьвер, була рука українського бойовика ОУН, який вистрілив у “безсмертну ідею польсько-українського примирення” (1932. — Ч. 1. — С. 7).

Ще одним гучним вбивством, яке сколихнуло польську громадськість, було вбивство 15 червня 1934 року міністра внутрішніх справ Б. Перацького. “*Biuletyn Polsko-Ukraiński*” від 24 червня (Ч. 25) подає лише скупі відомості про його смерть, не називаючи організації, яка стояла за цим. Однак, скажімо, український католицький тижневик “*Мета*” (орган Українського католицького союзу) висловив здивування з приводу діяльності ОУН, яка не взяла на себе відповідальності за цей вчинок, але й не заперечила факту своєї причетності до вбивства. “*Biuletyn Polsko-Ukraiński*” з цього приводу писав так: “Коли вже ми оголосили, що не будемо ідентифікувати процес про вбивство Перацького з польсько-українськими стосунками, то не робімо з цього процесу “політику”, оскільки справі це не допоможе... Вдивімося уважніше правді в очі, бо тією правдою є проблема української молоді” (1935. — Ч. 49. — С. 504).

Польський уряд звинувачував саме молодих членів організації ОУН за скоєні нею вбивства, вважаючи, що між ними та старшим поколінням виникло ідейне непорозуміння і т.зв. несвідома молодь у своїх фанатичних діях здатна виступити не лише проти поляків, але й проти українців. Свідченням цього стало вбивство у 1934 році авторитетного педагога, директора української гімназії у м. Львові І. Бабія. З цього приводу у журналі було надруковано листа митрополита А. Шептицького до українського суспільства, в якому він засуджує дія-

льність ОУН і висловлює жаль з приводу того, що “заслужені українці падають від рук найманих вбивць” (1934 — Ч. 32. — С. 5).

Польська громадськість належно оцінила таку позицію А. Шептицького. Здавалося, це давало поштовх до позитивного розв’язання українсько-польської проблеми. Якщо до цього часу польська преса, як правило, висвітлювала українсько-польські стосунки (пацифікація, страта бойовиків ОУН Біласа і Данилишина і т.д.) доволі однозначно, не звинувачуючи нікого, і насамперед владу Польщі у скоєному, то тепер на сторінках журналу появились думки про те, що насправді у поляків “немає для війни з українцями ані найменшого приводу”. Відтак Польща “мирним” шляхом може порозумітися з українцями, у психіці яких, за словами автора Я. Стояна, відчутні певні хиби, причинами яких є “визвольні битви, історична закам’янілість народного організму та брак здорової інтелектуальної еліти” (1932. — Ч. 1. — С. 15).

У 1933 р. часопис зазначав, що майже десятиріччя тривання “нездорової атмосфери в польсько-українських стосунках починає загрожувати... хворобою” (1933. — Ч. 9. — С. 2). Тому цього ж року в рамках видавничої діяльності часопису відбулось перше зібрання Польсько-українського товариства, яке в майбутньому мало почати спільну працю над поглибленням, розбудовою і зближенням стосунків між двома народами. Поява такого товариства була конче потрібна українцям, оскільки статут організації передбачав видання українських періодичних видань, книг, брошур, організацію дискусій, відкриття виставок тощо.

Відтак часопис повідомив, що у 1931 р. у Польщі видано 11 313 книжок, серед них — 342 українською мовою. Якщо польських періодичних видань було 2 406, то українською мовою виходило лише 83, серед них дві щоденні газети (“Діло” і “Новий час”). Цього ж року при Українському науковому інституті у Варшаві було утворено польсько-українську комісію, до складу якої з української сторони входили О. Лотоцький, Р. Смаль-Стоцький, М. Кордуба. Вона займалася “окресленням головних завдань української і польської науки, державних, літературних, культурних, релігійних економічних стосунків” та їх науковим висвітленням (1933. — Ч. 34-35. — С. 13). У 1934 р. у Варшавському університеті відкрилися дві українські кафедри: української філології (завідувач Р. Смаль-Стоцький) та історії України (М. Кордуба). Проте цього ж року почав занепадати ринок української преси в Польщі — виходили лише 64 україномовні періодичні видання. Помітною подією все ж стало видання творів Шевченка за редакцією П. Зайцева, яке започаткував Український національний інститут та читання на польському радіо творів українських класиків і сучасних українських письменників.

1935 р. приніс помітні зрушення в питанні культурницьких стосунків. Того ж року у Львові було видано третю “Українську загальну енциклопедію” — першу енциклопедію українською мовою. Великим поступом для українців було розширення львівської “Просвіти”, яка у 1935 році мала вже 4 повітові філії та 3071 читальню.

Проте українське населення Східної Галичини та Волині найбільше хвилювало питання шкільництва, яке було дуже важливим пунктом в українсько-польській конфронтації. У 1933 р. часопис повідомив, що в листопаді у Варшаві відкрилася початкова школа з українською мовою навчання для дітей українських емігрантів. Попри, здавалося б, певні поступки уряду Польщі сто-

совно системи української освіти, становище наших шкіл на теренах сусідньої держави було доволі невтішним. Газета “Діло” на початку 1936 р. зазначала: “Українські школи в Польщі не мають на сьогодні жодних програм навчання... Відомі випадки, коли вчителі-поляки на власний розсуд безкарно впроваджували в українських школах польську мову навчання, і з українськими дітьми навіть моляться по-польськи. Школа лише “про око” вважається українською” (1936. — Ч. 5. — С. 43). М. Рудницька на засіданні Сейму заявила, що “головні напрямки шкільної політики щодо нас... можна визначити трьома словами: по-перше, денационалізація, по-друге, темнота і, по-третє, поліційна система” [4, с. 525]. Якщо у 1927-1928 рр. українських початкових шкіл у Східній Галичині було 774, то у 1937 р. їх залишилося тільки 352. Гострою залишалася і проблема Львівського університету, боротьба за який тривала між українцями та поляками уже понад 40 років.

Тому більшість авторів часопису недарма зазначала, що проблема стосунків між двома народами завжди буде актуальною, і потрібно надзвичайно багато зусиль та доброї волі, щоб її розв’язати. У січні 1935 р. на сторінках часопису була опублікована стаття В. Бончковського під назвою „Не є українофілами”, в якій він спростовує думку загалом про те, що більшість читачів воліють бачити в авторах тижневика традиційних українофілів. Він зауважував, що саме поняття “українофіл” є абсолютно неприйнятним для патріота України, адже “справжні українці, котрі люблять справу визволення так, що готові укласти союз із дияволом, нас зрозуміють і підуть з нами” (1935. — Ч. 3. — С. 25). Основним постулатом українців, що активно утверджувався на сторінках видання, було невимовне бажання відвоювати у Польщі своє місце під сонцем і утвердитися на європейській арені як повноцінна нація в усіх аспектах життя.

Саме тому у 1935 р. уряд та УНДО вирішили почати процес “нормалізації”. На думку І.Кедрина, у 1935 р. почалася нова й остання спроба порозуміння з поляками: “Дискусії на цю тему велися давно й довго в українських політичних колах. Вже події з 1930-го року — масові підпали, поведені підпіллям, та реакція польського уряду в постаті дикої “пацифікації” доказали, що треба шукати нових методів політики чи взагалі змінити політичну тактику” [2, с.252]. Українська сторона вимагала розв’язання найважливіших і найболючіших питань — припинення полонізації, відкриття українського університету, скасування закону від 31 липня 1934 року, який знищив народне шкільництво, амністія політичних в’язнів, повернення українцям Народного Дому і Ставропільського інституту, де поряdkували москвофіли, відновлення “Пласту” тощо. Керівництво УНДО погодилися й на виборчий компроміс. Угоди між польським урядом і УНДО як головною легальною політичною силою українців було досягнуто в липні 1935 року. “Biuletyn Polsko-Ukraiński” відгукнувся на цю подію у статті “Після першого етапу”, в якій зазначалося, що “в період піку національного антагонізму дійшло до узгодження українських та польських кандидатур... Події 14 серпня стали приводом ...для подальшої праці над нормалізацією польсько-українських стосунків” (1935. — Ч. 34 — С. 73). Парламентські вибори дали можливість посісти місця в Сеймі 14 послам і 3 сенаторам із Львівського, Станіславівського та Тернопільського воєводств (ще двох призначав президент Польщі) та 5 послам і 1 сенатору з Волині, лідер УНДО Василь Мудрий був обраний віце-маршалком сейму, а А. Горбачевський — віце-маршалком Сенату.

“Biuletyn Polsko-Ukraiński” неодноразово наголошував на тому, що розв’язання польсько-українського питання залежить від самих українців, від їх розуміння власних інтересів у певній історичній перспективі, але й зазначав, що польське суспільство почало непокоїтися зростанням українських впливів на теренах Речі Посполитої. Проте вже через рік після угоди про нормалізацію (1935) проблеми українців залишалися незмінними. Насамперед це стосувалось освітніх питань, в яких першочергового розв’язання потребувала справа українського університету, реформа мовного і шкільного статуту, що полягала у наданні автономії українському приватному шкільництву тощо. У 1936 р. на сторінках українських та польських періодичних видань розгорілася дискусія з приводу того, чи сприяє процес нормалізації покращенню життя українців у Польщі. Так, орган УНДО “Свобода” звинувачував польський уряд у погіршенні становища українців у Східній Галичині та на Волині, в намаганні остаточно посварити між собою й так не зовсім примирені народи. Натомість “Biuletyn Polsko-Ukraiński” у числі від 6 вересня 1936 р. спростовує ці звинувачення, наголошуючи на тому, що поступки Польщі українцям були “актом її доброї волі”, тому українці мають радіти тому, що тепер отримали можливість вільно висловлювати свої думки. А це “було б неможливим без нормалізації польсько-українських стосунків з польського боку” (1936. — Ч. 36. — С. 358). Таке твердження не могло залишитись без уваги української інтелігенції, тому І. Кедрин на сторінках “Biuletynu Polsko-Ukraińskiego” справедливо обурювався: “Не можна трактувати наш народ як збіговисько дрібних крамарів, магазинних ентузіастів, з якими можна торгуватись: ще вам мало однієї кафедри і двох українців в розпорядженні вашої власної інституції, та ще й кількох українських класів...?! Ми доти не сприймемо слова “нормалізація”, доки в практичному житті не буде реалізована засада, що українців належить трактувати не як “неповноцінну націю”, не як дітей, яких заспокоюють цукерками” (1936. — Ч. 40. — С. 412).

Ще до початку процесу нормалізації у травні 1935 року Польщу сколихнула звістка про смерть її політичного лідера Ю. Пілсудського. Українські та польські періодичні видання рясніли статтями про духовного провідника польського суспільства, що зміг втілити в життя ідею незалежності своєї Батьківщини, яку “випросив не в двірських покоях, а викресав вістрям багнетів...” (1935. — Ч. 20. — С. 225). “Biuletyn Polsko-Ukraiński” опублікував висловлювання великого політика з приводу його бачення незалежності: “Свобода — це не примха, не “мені все можна, а іншим нічого”, свобода повинна єднати, мусить подавати руку союзникам і ворогам...” (1935. — Ч. 20. — С. 225). Польща і Україна, за його словами, пережили важку неволю, тому основне своє завдання на шляху до встановлення мирних стосунків вони повинні вбачати у створенні платформи порозуміння між двома народами. На жаль, Ю. Пілсудський так і не встиг втілити в життя свої задуми.

Польсько-українські стосунки знову загострилися після смерті Ю. Пілсудського, тому вже вкотре постала потреба їх залагодження. Українці — автори статей журналу — прагнули нормалізації стосунків у подальшому, проте не забували, що така спроба вже була і п’ять років тому, але закінчилася нічим. І. Кедрин у розвідці “Еволюція польсько-українських стосунків” писав, що 1930 рік в історії обох країн ознаменувався не лише негативними подіями (акції саботажу з одного боку та пацифікація з іншого), а й мав відбиток намагання порозумітись. На його думку, ініціатива для досягнення консенсусу йшла лише від

української сторони і полягала у поїзді А. Шептицького до Варшави для переговорів про припинення пацифікації. Проте Польща не доклала зі свого боку жодних зусиль, аби “використати митрополита як гідного посередника для справи порозуміння двох народів. Більше того, Шептицького прийняли у Польщі досить холодно” (1936. — Ч. 27. — С. 279).

У 1936 р. колонізація українських земель посилилася. На українські терени прибувало щораз більше і більше поляків (осадників). Це викликало гостре невдоволення місцевого населення, яке вбачало у збільшенні кількості осадників гальмування свого розвитку і причину занепаду свого господарства. На з’їзді УНДО у справах земельної реформи українці одностайно висловили своє ставлення до процесу колонізації. “Це велика загроза для нас, — заявив генеральний секретар УНДО, посол Б. Целевич. — Тому в цій боротьбі право селянина має бути відстояне усім українським суспільством” (1936. — Ч. 43. — С. 451.). “*Biuletyn Polsko-Ukraiński*” повідомляв, що на Волині з 3814 господарств осадники посіли 56000 га землі та мали 79 власних господарських організацій. Щедре фінансування новоприбулих поляків, отримання найкращих наділів земель та високих посад — усе це робило перебування осадників у Східній Галичині та на Волині досить вигідним та комфортним.

Натомість українці мусили покладатися лише на власні сили, адже почали переконуватися, що допомоги від польського уряду вони навряд чи дочекаються. Спочатку розвиток українського підприємництва у цій сфері відбувався доволі стрімко. Одним із найдієвіших способів досягнення зростання економіки була поява кооперативів. Так, у часописі було опубліковане повідомлення, що у 1931 р. у Польщі було 3 200 українських кооперативів, проте вже до 1935 р. ця цифра зменшилася і становила 3013 господарств. Влада Польщі на початках всіляко сприяла їхньому розвитку, адже це й економіку держави зміцнювало і від політичних проблем відволікало. Проте незабаром влада почала висувати різноманітні звинувачення проти українських кооперативів стосовно неправильного ведення господарства, порушення правил безпеки тощо, намагаючись взяти їх під свій контроль, хоча все це, безумовно, ще більше консолидувало українців Галичини і Волині.

Гострим було і конфесійне питання. Українська греко-католицька церква на чолі з митрополитом А.Шептицьким мала великий вплив на українське політичне життя. Але в іншій ситуації перебувала Православна церква і православне населення Польщі. Однією із розв’язаних проблем було врегулювання правового статусу майна Православної церкви, адже раніше воно належало греко-католикам або й католикам. У 1938 р. дійшло до знищення православних церков на Холмщині. Г.Дильонгова вважає, що це “не завжди мало однозначно політичний підтекст, але було спричинене зростанням антагонізму між місцевим населенням і поганою репутацією Польщі на міжнародній арені” [1, с.137]. Митрополит А.Шептицький на події на Холмщині відреагував пастирським посланням. Він захищав православних українців і зазначив, завершуючи пастирське послання: “Сьогодні, може, католицька опінія ще не зорієнтована, сьогодні ще багато католиків не здає собі справи з того, що сталося те що є і лишиться грізним мементо для католицької Польщі” [3, с.437]. Брутальне нищення православ’я на теренах Холмщини було дуже гострим і в політичному, і міжконфесійному, і в моральному планах. Проблема взаємостосунків обох церков на території західноукраїнських земель була дуже складною і викликала гучний

резонанс на сторінках часопису. Зрештою, ще у 1933 р. часопис пропонував досить своєрідний шлях до порозуміння між обома конфесіями: “Українців у світі 44 млн., з них 4 млн. греко-католиків, решту становлять православні. Що маємо робити? Чи мусимо навести тих 40 млн. на унію, чи швидше тих 4 млн. уніатів повинні в ім’я єдності народу прийняти православ’я?” (1933. — Ч. 9. — С. 10).

У першому числі часопису за 1937 р. редактор В. Бончковський ще раз окреслив читачам мету видання: “...прагнемо бути репрезентантами польських інтересів і правди, далекими від українофільського пропагування “співжиття”, ідеологами спільного плану дій: оборони і атаки в ім’я інтересів обох народів — польського та українського” (1937. — Ч. 1. — С. 1). Така позиція авторів статей часопису давала можливість безпристрасно описувати певні події та факти з українського життя в Польщі, а також попри все вболівати за своїх співвітчизників (нагадаємо, що переважна більшість дописувачів часопису були українцями за походженням — це Я. Стоян, І. Кедрин, І. Липовецький, А. Крижанівський, Б. Лавровський, М. Кордуба, В. Соловій, М. Андрусак, Ю. Науменко, Г. Которович, В. Островський та ін.). Так, тижневик радісно відгукнувся на результати виборів до сейму в 1938 р., куди було обрано 19 послів-українців, в тому числі 12 осіб з попереднього скликання.

Негативною звісткою для української спільноти стало повідомлення про загибель в Роттердамі провідника ОУН Є. Коновальця, якого вбив агент радянських спецслужб. Проте в контексті цієї трагічної події досить цікавим виявилось те, що у тижневику, який повинен був об’єктивно оцінювати історичні факти (особливо ті, що стосувалися Польщі), жодним словом не було згадано про діяльність ОУН проти поляків. Здавалося, що таким чином поляки та українці нарешті забудуть про колишні протистояння та помилки і стануть на шлях порозуміння у міжнаціональних стосунках. Назва “ОУН”, яку польський уряд протягом багатьох років називав “терористичною організацією” і звинувачував майже у всіх конфліктних ситуаціях з українцями, до кінця 30-х рр. практично зникла зі шпальт “Biuletynu Polsko-Ukraińskiego”. Натомість більше уваги приділялося польсько-українському порозумінню, яке повинно було торувати собі шлях у майбутнє.

Єдиною сферою життя, в якій ніколи не виникало непорозумінь між українцями та поляками, була царина мистецтва та літератури. Майже кожен випуск часопису ряснів обширними статтями про відомих українських письменників, повідомленнями про урочисті святкування їх ювілеїв, розвідками про той чи інший літературний твір, уривками із творів у перекладі польською мовою. У 1933 р. відбулося свято під назвою “Відкриття Гуцульщини”, яке мало на меті ознайомити польську громадськість із природою Гуцульщини та культурою гуцулів. А в 1938 р. у Варшаві було відкрито український спортивний клуб із багатьма секціями.

В останні роки виходу у світ “Biuletynu Polsko-Ukraińskiego” проблема ефективного розв’язання давнього і вже б, здавалось, звичного питання взаємостосунків двох народів видавалася як ніколи актуальною. Однією з причин потреби зближення українців і поляків, стабільності Польщі була загроза з боку нацистської Німеччини, не менш агресивними були і наміри СРСР. На сторінках тижневика тільки й мови було про те, як розв’язати цю проблему нормалі-

зації стосунків, проте жоден із авторів так і не зміг запропонувати чіткої програми.

Аналогічний висновок можна зробити і загалом щодо журналу. Не можна сказати, що нормалізація не принесла українцям абсолютно ніякої користі, на думку І.Кедрина, одного із тих журналістів і політичних діячів, хто об'єктивно і неупереджено оцінював ситуацію. Спробу нормалізації змарнувала польська сторона, оскільки не реалізувала своїх обіцянок. Пояснити це можна — значна частина польського суспільства вбачала в нормалізації стосунків із українцями небезпеку для Польщі. Ось чому вже з кінця 1936 року в УНДО виникла опозиція проти політики нормалізації (не стільки проти її основних засад, скільки проти тактики реалізації).

Небажання польської влади йти на радикальні реформи на користь українців, з одного боку, твереза оцінка результатів нормалізації і бажання політичної консолідації української спільноти, з іншого боку, призвела до того, що в грудні 1938 року голова УНДО В.Мудрий оголосив політику нормалізації недійсною.

Але “*Biuletyn Polsko-Ukraiński*” своє завдання виконав. Він звертався, насамперед, до польського читача і до польського суспільства, намагаючись сформувати відповідну громадську думку з приводу історично перспективної тенденції — ідеї польсько-українського порозуміння. У повоєнний період (після Другої світової війни) цю місію візьмуть на себе С. Гедройць і журнал “*Kultura*”.

-
1. Дильонгова Г. Історія Польщі 1795-1990 / Пер. з пол. М. Кісенка. К.: Вид. дім “Кієво-Могилянської академії”, 2007. 239 с.
 2. Кедрин І. Життя. Події. Люди: Спомини й коментарі. Нью-Йорк, 1976. 724 с.
 3. Митрополит Андрей Шептицький. Пастирські послання: Т. II: 1918-1939. Львів, 2009. 1248 с.
 4. Mniejszości narodowe w polskiej myśli politycznej XX wieku / Pod. red. Jachymka. Lublin, 1992. 255 str.
 5. Мілена Рудницька. Статті. Листи. Документи: Збірник док. і мат. про життя, сусп.-політ. діяльність і публіцистичну творчість Мілени Рудницької / Упоряд.: М. Дидюк. Львів, 1998. 844 с.

**“BIULETYN POLSKO-UKRAIŃSKI” (1932-1938) AS A REFLECTION
OF ATTEMPT BY THE UKRAINIAN-POLISH UNDERSTANDING**

Tetiana Burdega, Stepan Kost

Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
Tel. office: (032) 239-47-75

E-mail: journft@franko.lviv.ua

The article attempts to analyze the themes of publications of “Biuletyn Polsko-Ukraiński” which was the scene of coming to an understanding between Ukrainian and Pole. The authors suppose that the normalization of Polish and Ukrainian relationship led to some positive results however just Polish part wasted these attempts. The radical Ukrainian political organization (Organization of Ukrainian Nationalists (OUN)) objected to the policy of normalization and at the end of 1938 the Ukrainian National Democratic Alliance (UNDO) proclaimed the latter invalided.

Key words: the history of Ukraine, the history of Poland, “normalization”, Polish and Ukrainian relationship.

**“BIULETYN POLSKO-UKRAIŃSKI” (1932–1938) КАК ОТОБРАЖЕНИЕ
ПОПЫТОК УКРАИНСКО-ПОЛЬСКОГО ВЗАИМОПОНИМАНИЯ**

Татьяна Бурдега, Степан Кость

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, 79044, Львов, Украина
Тел. оф.: (032) 239-47-75

E-mail: journft@franko.lviv.ua

Проанализирована тематика публикаций “Biuletyn Polsko-Ukraiński”, функционирование которого было попыткой польско-украинского взаимопонимания. По мнению авторов, нормализация польско-украинских отношений дала некоторые положительные результаты, но попытку нормализации этих отношений отвергла прежде всего польская сторона. Радикальные украинские политические силы (ОУН) выступили против нормализации, в конце 1938 года и руководство УНДО объявило политику нормализации недействительной.

Ключові слова: история Украины, история Польши, “нормализация”, польско-украинские отношения в 30-х годах XX в.

Стаття надійшла до редколегії 09.09.2011

Прийнята до друку 06.11.2011